

*Вороніжський Ярослав,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

*Науковий керівник: Петровський Андрій,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Як відомо, процедура визнання активів необгрунтованими та їх стягнення в дохід держави вперше було запроваджено у США, Великій Британії та Ірландії щодо злочинів у сфері незаконної торгівлі наркотичними речовинами та прекурсорами. У Великій Британії вказаний захід отримав назву цивільна конфіскація. У подальшому вказаний інститут було імплементовано в Австралії, Болгарії Ізраїлі, Канаді, Італії, Швейцарії та в багатьох інших країнах.

Основною метою цивільної конфіскації є встановлення необгрунтованих активів (принцип «in rem»), а не переслідування особи правопорушника (принцип «in personam»), що застосовується під час кримінального переслідування особи.

Статтею 20 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року визначено, що кожна Держава-учасниця з метою надання взаємної правової допомоги, відповідно до статті 55 цієї Конвенції щодо майна, придбаного в результаті вчинення будь-якого зі злочинів, визначених цією Конвенцією, або використаного під час вчинення злочинів, відповідно до свого внутрішнього права, розглядає питання про вжиття таких заходів, які можуть бути необхідними, щоб створити можливість для конфіскації такого майна без винесення вироку в рамках кримінального провадження у справах, якщо злочинець не може бути підданий переслідуванню з причини смерті, переховування або відсутності чи в інших відповідних випадках.

Згідно з Директивою 2014/42/ЄС Європейського парламенту та Ради конфіскація необгрунтовано отриманих активів може проводитися на підставі остаточного обвинувального вироку суду, а також без такого, якщо є неспростовні докази скоєння протиправних дій і неможливості кримінального переслідування підозрюваного. Необгрунтовані активи можуть бути конфісковані, навіть якщо вони вже були передані третім особам (або в порядку реституції, або якщо активи були передано безоплатно або за ціну, набагато менше ринкової).

Слід зауважити, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) визнає конфіскацію активів поза межами кримінального провадження такою, що не суперечить презумпції невинуватості, не порушує майнових прав та заборон покарання без закону (рішення у справах «М проти Італії», «Оторіно проти Італії», «Аркурі проти Італії», «Ріела та інші проти Італії», «Батлер проти Сполученого Королівства», «Уолш проти Сполученого Королівства», «Гогітідзе та інші проти Грузії»).

Так, у п. 105 рішення у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» від 12 травня 2015 року ЄСПЛ зазначено, що правові стандарти допускають: 1) конфіскацію майна, пов'язану з серйозними кримінальними злочинами (корупція, відмивання коштів, оборот наркотичних засобів) без попереднього кримінального обвинувачення; 2) переведення тягаря доведення законності походження майна на відповідачів цих некримінальних проваджень про конфіскацію, зокрема цивільних проваджень «in rem»; 3) конфіскацію майна і доходів, отриманих шляхом конвертації або перетворення цінностей, отриманих злочинним шляхом, або змішаного з іншим майном, що має законне походження; 4) застосування конфіскації до будь-яких осіб, які володіють майном без необхідної добросовісності.

Цивільна конфіскація не є покаранням та не порушує права власності згідно з трьома критеріями, які використовує в своїй практиці ЄСПЛ. По-перше, критерій законності (цивільна конфіскація передбачена законом); по-друге, такі заходи мають переслідувати законну мету (боротьба з правопорушеннями та злочинністю); по-третє, національні органи мають дотримуватись принципу пропорційності, тобто, якщо людина набула активів на певну суму, то національні органи не можуть подати позов на цивільну конфіскацію активів на більшу суму від суми набуття активів.

У зарубіжній літературі визначено принципи, яким має відповідати інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, що у свою чергу знайшли своє відображення у судовій практиці іноземних держав. Можна виділити основні з них: 1) конфіскація активів поза кримінальним провадженням не повинно підміняти собою застосування кримінальної відповідальності; 2) у законодавстві має бути визначено можливість або неможливість одночасного застосування конфіскації майна поза кримінальним провадженням та кримінального переслідування особи. Так, у Великій Британії закон про конфіскацію поза кримінальним провадженням може дозволяти державі або власнику активів, що є обвинуваченим у кримінальній справі, клопотати про відстрочення або зупинення у справі про цивільну конфіскацію до завершення розслідування або ухвалення вироку у кримінальній справі. У Таїланді закон про цивільну конфіскацію дозволяє її проведення одночасно з

кримінальним переслідуванням особи, але в цьому випадку закон повинен передбачати, що інформацію, отриману від власника активів, не можна використовувати проти нього у кримінальному провадженні; 3) конфіскація поза кримінальним провадженням не є покаранням або формою кримінального переслідування, тому не відбувається подвійне притягнення особи до відповідальності (рішеннях Верховного Суду США у справах: *United States v. Ursery*, *United States v. Alexander*, а також – апеляційного суду Північної Ірландії у справі *Walsh v. Director of the Assets Recovery Agency*); 4) конфіскація активів поза кримінальним провадженням може застосовуватися у випадках, коли кримінальне переслідування неможливе чи завершилося невдало. Як правило, у зв'язку зі смертю злочинця, його втечею з країни, наявністю в нього імунітету від судового переслідування, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності; 5) процесуальні норми та правила доказування, що застосовуються повинні бути якомога конкретнішими та яснішими; 6) конфіскації поза кримінальним провадженням повинні підлягати активи, отримані в результаті різних злочинів; 7) конфіскації повинні підлягати активи, що належать до різних форм власності та категорій: доходи від злочинів та знаряддя їх вчинення; доходи від злочинів, вчинених на території іноземної держави; заміщувальні активи; 8) конфіскації також повинні підлягати незаконні активи, отримані до моменту набрання чинності законодавства про цивільну конфіскацію. 9) законодавство має дозволяти слідчі дії та заходи забезпечення збереження активів без повідомлення власника активів у випадках, коли повідомлення може перешкодити розгляду справи про цивільну конфіскацію.

Таким чином, з урахуванням наведеного міжнародного досвіду, вважаємо за необхідне зробити висновок, що в Україні, окрім судового розгляду цивільних справ зазначеної категорії, доцільно дозволити сторонам домовлятися про конфіскацію у позасудовому порядку та дозволити суду виносити заздалегідь обумовлену ухвалу про конфіскацію, якщо сторони погоджуються на цю процедуру, а також є необхідність ефективної реалізації програми конфіскації шляхом створення механізму передбачуваного, безперервного та достатнього фінансування, зокрема й обмеження впливу політичних факторів на процедуру конфіскації.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації об'єднаних націй проти корупції, 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

2. Про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі : Директива Європейського парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2014-42-es.pdf>

3. Справа «Гогітідзе та інші проти Грузії : Рішення Європейського Суду з прав людини від 12.05.2015 р. URL: <https://courses.edra.com/assets/courseware/9e466733eab9aeb296f9e4ce7973e27c/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/1P1-Gogitidze.pdf>

4. Антонюк О. Визнання активів необґрунтованими та їх витребування. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vyznannya-aktyviv-neobgruntovany-my-ta-yih-vytrebuvannya/>

УДК 347.926

*Гопанчук Василь,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ВИБІР СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ – КЛЮЧОВА УМОВА ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Можливість мати і здійснювати цивільні права і нести цивільні обов'язки нерозривно пов'язана із наявністю способів захисту цих прав і інтересів і дієвою процедурою їх застосування.

Статтею 55 Конституції України гарантовано, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1].

Права та охоронювані законом інтереси особи за відсутності будь-яких механізмів захисту залишатимуться декларативними. То ж у разі незаконного посягання на майнові та особисті немайнові права та законні інтереси особи, останні повинні підлягати захисту, що, у свою чергу, вимагає від держави забезпечення належного правового регулювання з тим, щоб визначити засоби реалізації таких прав та інтересів, а також закріпити ефективні способи їх захисту.

Відповідно до ст.15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання; має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. За захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу особа має право звернутися до суду (ст. 16 ЦК України) [2].

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи